

گزارش تحلیلی «ایران» از ریشه‌ها و دلایل حضور نظامی ترکیه در مناطق شمالی عراق و سوریه

از تنش صفر به تنش صد

الله اکبر زاده پژوهشگر

شکل‌گیری امپراتوری عثمانی در سال ۱۳۰۰ میلادی یکی از نقاط عطف تاریخ منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا بود. امپراتوری که توانست تا جنگ جهانی اول به حیات خود ادامه دهد، هر چند در اواخر حکومت خود به دلایل مختلف به عارضه فروپاشی دچار شد و سرانجام ترکیه امروزی شکل گرفت. بعد از جنگ جهانی دوم و فرایند مدرنیزاسیون ترکیه، این کشور ادامه حیات خود را در قرار گرفتن در کنار غرب دید، اما با وجود این موضوع احیای امپراتوری عثمانی در قالب نوع‌ثمانی‌گرایی همواره در اندیشه دولتمردان ترک بوده است. با روی کار آمدن حزب اسلام‌گرای عدالت و توسعه در آغاز هزاره دوم میلادی، نوع‌ثمانی‌گرایی با قدرت و شدت بیشتری دنبال شد. حزب عدالت توسعه در قالب ارتباط گسترده با جهان پیرامونی و بخصوص قدرت‌های بزرگ به دنبال ایفای نقش در محدوده امپراتوری عثمانی در طول سده‌های گذشته بود.

با آغاز تحولات سال ۲۰۱۱ حزب عدالت و توسعه و در رأس آنها رجب طیب اردوغان، فرصت پیش آمده را سکویی برای احیای عثمانی‌گرایی جدید می‌دید و بر این اساس ترکیه در این سال رویکرد جدیدی را در سیاست خارجی خود آغاز کرد. رویکردی که باعث شد تنش‌های زیادی با همسایگان خود داشته باشد و سیاست تنش صفر با همسایگان به انزوارفت. ترکیه در سال‌های اخیر در راستای همان عثمانی‌گرایی جدید حتی اسم ارتش خود را به ارتش محمدی تغییر نام داد. اکنون ترکیه در کشورهای مختلف پایگاه نظامی احداث کرده اما در عراق و سوریه به صورت ویژه چندین پایگاه نظامی توسط دولت ترکیه به بهانه مبارزه با گروه پ.ک.ک و ی.پ.ک ایجاد شده است.

تحولات شمال سوریه

دولت ترکیه این روزها برای چندمین بار قصد لشکرکشی به سمت جنوب را کرده تا منطقه حائل بین خود و گروه‌های مخالفش در شرق فرات، از جرابلس تا المالکیه و به عمق ۳۰ تا ۳۵ کیلومتر، ایجاد کند. طبق این برنامه ترکیه و احتمالاً نیروهای امریکایی، با استقرار تعداد محدودی از نیروها، کاملاً بر منابع نفتی شمال سوریه مسلط می‌شوند و کردها نیز به سطحی از خودمدرییتی می‌رسند و چالشی جدی برای دولت مرکزی دمشق ایجاد می‌شود. این حمله احتمالی البته نخستین تهاجم نظامی ترکیه به منطقه کردنشین شمال سوریه نیست. ترکیه از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۰ چند عملیات گسترده در این منطقه انجام داده. با این حال، به منطقه امنی که خواستارش بوده، دست نیافته است. شهرهای منبج و تل رفعت - دو شهری که تحت نظارت گروه موسوم به یگان‌های مدافع خلق (ی.پ.گ) هستند - از جمله مناطقی به شمار می‌آیند که ترکیه می‌خواهد در این عملیات به آن دست یابد. ریشه این

سوریه و ترکیه، روز به روز پیچیده‌تر شد. حافظ اسد از کردها به عنوان اهرمی در مناقشه با ترکیه بر سر آب فرات استفاده می‌کرد و به اتحاد ضمنی با کردهای جدایی طلب رسیده بود. او شمال سوریه را به پ.ک.ک سپرده بود، مشروط بر اینکه منطقه را از مخالفانش پاکسازی کنند. کردها هم تحت حکومت اسد به نوعی خودمختاری دست یافته بودند. از طرف دیگر احساسات ملی‌گرایانه ترک‌ها، با آمال و اهداف کردها در تعارض بود، به همین دلیل ترکیه دائم بر شدت حملات خود به آنها می‌افزود.

توافقنامه آدانا

در اکتبر ۱۹۹۸ توافقنامه آدانا میان ترکیه و سوریه امضا شد تا مشکلات بین طرف‌های درگیر حل شود. آنکارا در آن زمان نیروهای خود را در مرزهای سوریه مستقر و تهدید به جنگ کرده بود و این توافق دو کشور را از جنگی حتمی دور ساخت. در این توافق، پ.ک.ک و

زمانی که کردها، در جریان ادغام فرهنگی آتاتورک برای ساخت ترکیه مدرن، به شدت سرکوب شدند، در نوامبر ۱۹۷۸ گروهی از روشنفکران کرد به‌طور رسمی حزبی به نام حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک) را تأسیس کردند. این گروه مارکسیستی اعلام کرد هدفش آزادی تمام مناطق کردستان از ظلم استعماری و تأسیس یک کشور کرد مستقل، متحد و سوسیالیست است. این سازمان ابتدا برای سرنگونی دولت ترکیه تلاش می‌کرد اما بعداً خواستار رعایت حقوق و تعیین سرنوشت کردها شد. ترکیه پ.ک.ک را مسئول حملات تروریستی دهه ۷۰ تا ۹۰ میلادی در این کشور شناخت، از این‌رو اعضای این سازمان همیشه تحت فشار و در معرض خطر دستگیری بودند؛ پس عده‌ای از آنها به کردستان سوریه رفتند و تشکیلات را در آنجا گسترش دادند به طوری که، در دهه ۱۹۹۰ اوج فعالیت‌های نظامی حزب، کردهای سوریه یک‌سوم اعضای حزب را تشکیل می‌دادند. روابط بین کردها،

با آغاز تحولات سال ۲۰۱۱ حزب عدالت و توسعه و در رأس آنها رجب طیب اردوغان، فرصت پیش آمده را سکویی برای احیای عثمانی‌گرایی جدید می‌دید و بر این اساس ترکیه در این سال رویکرد جدیدی را در سیاست خارجی خود آغاز کرد. رویکردی که باعث شد تنش‌های زیادی با همسایگان خود داشته باشد و سیاست تنش صفر با همسایگان به انزوارفت. ترکیه در سال‌های اخیر در راستای همان عثمانی‌گرایی جدید حتی اسم ارتش خود را به ارتش محمدی تغییر نام داد

امریکایی‌ها شدند، به این امید که پس از جنگ و شکست داعش بتوانند کشور مستقل خودشان را تأسیس کنند. با این حال هیچ دستاوردی نصیب کردها نشد. در عراق هم، کردها پس از شکست داعش در سال ۲۰۱۷، رفراندومی برای استقلال از دولت عراق برگزار کردند. در این همه‌پرسی بیش از ۹۰ درصد کردها به استقلال کردستان رای مثبت دادند، اما آمریکا و کشورهای غربی از عراقی یکپارچه حمایت کرده و نتیجه رفراندوم را به رسمیت نشناختند.

ترکیه به دنبال چیست؟

حالا و پس از فروکش کردن جنگ در سوریه، ترکیه بار دیگر تصمیم گرفته منطقه امنی به طول ۳۰ کیلومتر در مرزهایش با سوریه ایجاد کند. ترکیه با همکاری ارتش آزاد سوریه - شورشیان علیه حکومت بشار که مورد حمایت ترکیه بودند - خود را آماده چهارمین عملیات در خاک مرزی سوریه می‌کند. برانگیختن حس ملی‌گرایی

دولت پاتنجه لی رهبر حزب حرکت ملی ترکیه در اقدامی جنجالی نقشه «جهان ترک» را به اردوغان هدیه داد.

بالتیک و لهستان را برای پیوستن به ناتو رد کرده بود، به این دلیل که این کشورها به درخواستش برای «توریتی» خواندن گروه ی.پ.ک پاسخ مثبت نداده بودند. از این‌رو به نظر می‌رسد در عرصه سیاسی، دولت ترکیه می‌خواهد از طریق این حمله با دستی پُر به نشست بعدی ناتو برود. دلیل دیگری که ترکیه را به این جسارت در سطح منطقه تشویق می‌کند، دسترسی به منابع نفتی شمال سوریه است. در حالی که توافق آدانا با به رسمیت شناختن منطقه حائل ۵ کیلومتری در مرز دو کشور، به نگرانی‌های دولت ترکیه پاسخ رسمی داده، اردوغان در پی منافع است که از طریق درآمدهای نفتی نصیب کردهای این منطقه می‌شود. ترکیه فروردین ماه امسال به کردستان عراق هم حمله کرد و نیروهای زمینی و هوایی خود را در کوه‌های این منطقه مستقر کرد. گاز طبیعی منطقه کردستان عراق برای ترکیه جذاب است، از این‌رو ترکیه تمایل دارد امنیت آن را کنترل کند. در شرایطی که اروپا، در پی حمله روسیه به اوکراین، به دنبال منافع جدیدی برای تأمین گاز است، این خط لوله می‌تواند جایگزین مقدار قابل توجهی از گاز صادراتی روسیه به اروپا شود. در سوریه نیز کشور و تعدادی تأسیسات ارزشمند گازی را در اختیار دارند. با اینکه سطح بهره‌برداری از این تأسیسات در مقایسه با دوران پیش از جنگ بسیار ناچیز است، اما درآمذایی برای این نیروها نقش مهمی دارد. این عوامل ترکیه را تشویق می‌کنند که به سوریه حمله کند و در کردستان عراق درگیری تنش و به بار بیآورد. به‌طور کلی اما درگیر کردن سوریه‌ای که به‌تازگی از بند جنگ داخلی خلاص شده با یک لشکرکشی خارجی و ناآرام کردن دوباره منطقه، احتمال قوت‌گرفتن گروه‌های تکفیری و تروریستی در این کشور را بیشتر می‌کند. همچنین شعله‌ور شدن دوباره آتش جنگ در سوریه حضور نظامی آمریکا در این کشور را توجیه می‌کند و به ضرر همه کشورهای منطقه است.

ترک‌ها در شرایطی که محبوبیت اردوغان بسیار کاهش یافته و ترکیه تورم بی‌سابقه ۸۰ درصدی را تجربه می‌کند، از جمله عواید این حمله به نظر می‌رسد. همچنین می‌توان گفت ترکیه می‌خواهد از این طریق بحران سه و نیم میلیون پناهنده سوری را حل کند و با استقرار آنها در مناطق شمال سوریه، بافت جمعیتی آنجا را به نفع خود تغییر دهد. از طرف دیگر ترکیه از اعضای ناتو است و همین چندی پیش درخواست عضویت سوئد و فنلاند در ناتو را رد کرد. ترکیه دلیل این مخالفت را حمایت این دو کشور از سازمان‌های تروریستی مخالف پ.ک.ک و واحد نظامی سوری آن ی.پ.گ، عنوان کرده است. سوئد و فنلاند سعی کرده‌اند به ترکیه اطمینان بدهند که در مبارزه با تروریسم با آنکارا همکاری خواهند کرد، اما ترکیه هیچ واکنشی مبنی بر موافقت با عضویت این دو کشور در ناتو نشان نداده. ترکیه پیش‌تر هم درخواست کشورهای حوزه

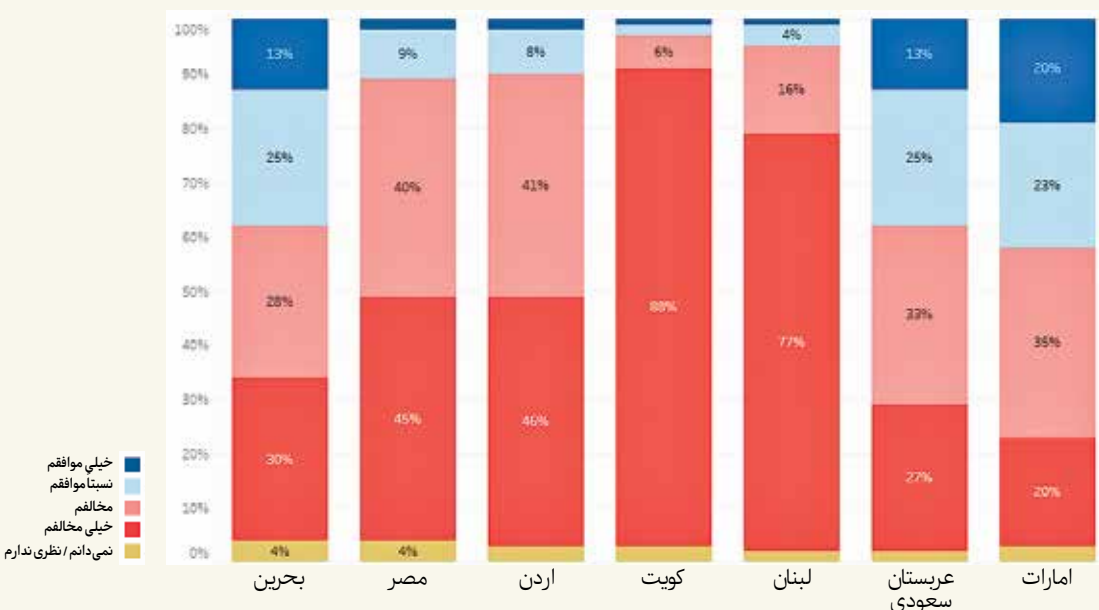
نگاهی به آخرین نظرسنجی‌های انجام شده از کشورهای عربی در مورد عادی سازی روابط با رژیم صهیونیستی

ملت‌های جهان عرب؛ مخالف روند عادی سازی

دارد. این نظرسنجی که دو سال پس از عادی‌سازی روابط امارات و بحرین با رژیم صهیونیستی انجام شده، نشان می‌دهد که ۷۱ درصد از اماراتی‌ها و ۷۶ درصد از مردم بحرین مخالف توافق عادی‌سازی روابط با اشغالگران قدس هستند. همچنین نتایج این نظرسنجی حاکی از مخالفت ۷۵ درصدی مردم عربستان با عادی‌سازی روابط با رژیم اشغالگر قدس است. این در حالی است که در نظرسنجی قبلی که اواخر نوامبر ۲۰۲۰ به عمل آمده است، ۵۴ درصد از مردم عربستان با عادی‌سازی روابط با رژیم صهیونیستی اعلام مخالفت کرده بودند. نظرسنجی مؤسسه سیاست‌های خاور نزدیک واشنگتن، بین ۱۷ اکتبر و

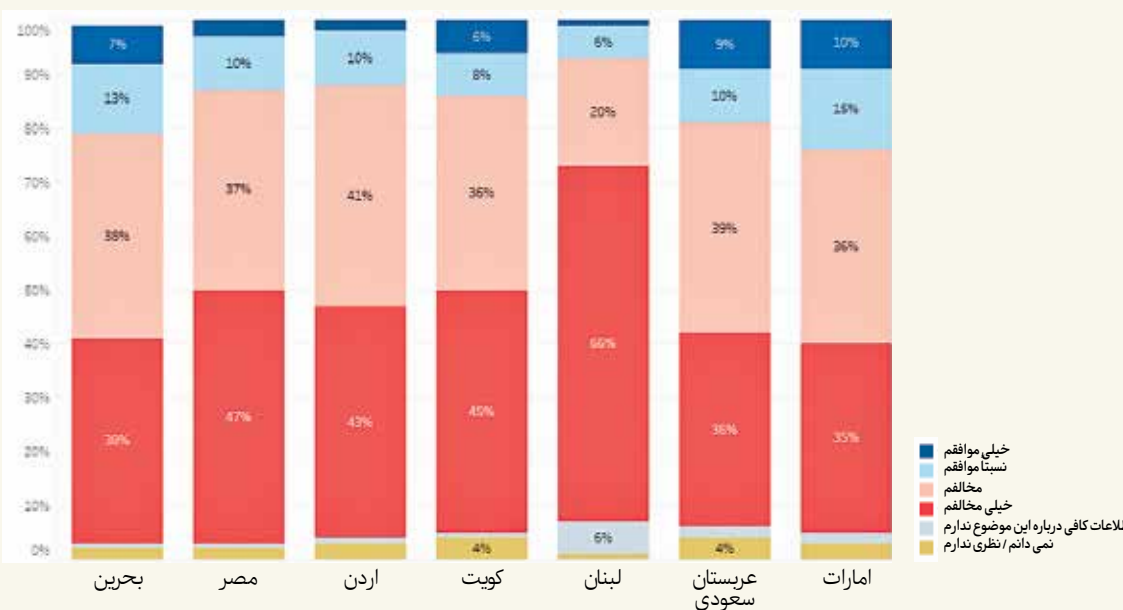
گروه سیاست/ از زمان انعقاد معاهده ابراهیم بین برخی از کشورهای عربی و رژیم صهیونیستی در دوره دونالد ترامپ رئیس جمهور آمریکا، روابط دولت‌های کشورهای عربی با رژیم صهیونیستی وارد مرحله تازه‌ای از سازش شد. اما با وجود عادی‌سازی روابط با این رژیم از سوی برخی کشورهای حوزه خلیج فارس و سایر کشورهای عربی، ملت‌های این کشورها به شدت با فرایند عادی‌سازی روابط با رژیم صهیونیستی مخالف هستند. در سال جاری میلادی مؤسسه مطالعاتی واشنگتن یک نظرسنجی درباره میزان رضایت مردم کشورهای عرب نسبت به فرایند عادی‌سازی انجام داده است که نتایج قابل توجهی

نظر مردم کشورهای عربی درباره داشتن روابط اقتصادی و ورزشی با رژیم صهیونیستی / مارس ۲۰۲۲

در حوزه اقتصادی و ورزشی هم در نظرسنجی‌ای که مؤسسه مطالعاتی واشنگتن انجام داده است نتایج مشابه با نتایج ستون قبل به دست آمده است. به گونه‌ای که اکثر کشورهای جهان عرب با برقراری مسابقه ورزشی یا ایجاد روابط اقتصادی با رژیم صهیونیستی مخالف هستند. در این نظرسنجی آمده است که روابط تجاری و ورزشی با اسرائیلی‌ها در مصر ۸۵ درصد و در اردن ۸۷ درصد مخالف دارد و این با وجود روابط رسمی طولانی مدت، از پیمان‌های کمپ دابوید و وادی عقبه، دو کشور مصر واردن با رژیم صهیونیستی است. در سوی دیگر کشورهای که هیچ رابطه‌ای با اسرائیل

نظر مردم کشورهای عربی درباره عادی‌سازی روابط با رژیم صهیونیستی در قالب معاهده ابراهیم (امارات-بحرین-مراکش و سودان) / مارس ۲۰۲۲

عمومی در برخی از کشورهای حوزه خلیج فارس که از این دوره نشأت می‌گیرد، وجود دارد. هنگامی که برای اولین بار در ژوئیه ۲۰۲۰، تنها چند ماه قبل از اعلام ۱۵ سپتامبر، نظرسنجی انجام شد، نگرش‌ها کم و بیش بین امارات متحده عربی، عربستان سعودی، مصر واردن همسو بود. در تمام جمعیت‌ها، حداقل ۸۰ درصد چنین پیشنهادی را رد کردند. ۵۰ درصد دیگر از سعودی‌ها و ۴۷ درصد اماراتی‌ها به شدت با اجازه چنین روابطی مخالف بودند. به استثنای کویت، میزان مخالفت با اجازه دادن به روابط تجاری و ورزشی با اسرائیلی‌ها اکنون به نصف رسیده است. (بحرین ۵۸ درصد، عربستان سعودی ۶۰ درصد و امارات ۵۵ درصد)

نگرش‌ها در کشورهایی که توافقنامه ابراهیم در ابتدا محبوبیت نداشت، سخت‌تر شده است. درصد کسانی که در لبنان آن را «بسیار منفی» می‌بینند از ۴۱ درصد در نوامبر ۲۰۲۰ به ۶۶ درصد در مارس امسال افزایش یافته است، در حالی که حمایت در مصر از حدود یک چهارم به ۱۳ درصد کاهش یافته است. در بین همه کشورهای مورد نظرسنجی، نگرش‌ها در اردن کمترین میزان تغییر را داشته است که این میزان از سال ۲۰۲۰ حدود ۱۲ درصد بوده است. نظرات در مورد روابط تجاری و ورزشی زیردولتی با اسرائیلی‌ها در سراسر جهان عرب متنوع‌تر شده است. به‌طور خاص، به نظر می‌رسد تغییر قابل توجه و پایداری در افکار